

MUZEJSKA GRAĐA IZ ZBIRKE OBITELJI BARUNA KAVANAGHA – SVJEDOK PROPADANJA VISOKOG PLEMSTVA U DRUGOJ POLOVICI 19. STOLJEĆA

PAUL LEKAJ □ Muzeji Hrvatskog zagorja / Dvor Veliki Tabor, Desinić

Zbirka obitelji baruna Kavanagha

Nemoguće bi bilo govoriti o Zbirci obitelji baruna Kavanagha bez prethodnog kratkog sažetka povijesti te obitelji i njihova prebivališta na samoj margini Hrvatskog zagorja. Barokni dvorac Mali Tabor smješten je uz granicu s Republikom Slovenijom, točnije, u općini Hum na Sutli. Sagrađen kao renesansni kaštel talijanskog tipa krajem 15. stoljeća, dvorac Mali Tabor spominje se, zajedno s Velikim Taborom, u darovnici iz 1502. godine kojom herceg Ivaniš Korvin na ime duga dodjeljuje posjede u Hrvatskom zagorju zapovjedniku svojih oklopnika Pavlu Rattkayu i njegovoj braći. Kaštel je nakratko promijenio vlasnika, stoga je do 1524. u vlasništvu Beatrice Frankapan i Jurja Brandenburškog, koji ga za 3500 florena prodaju obitelji Rattkay, u čijem je vlasništvu sve do kraja 18. stoljeća. Za vladavine obitelji Rattkay dvorac Mali Tabor doživio je brojne preinake. Stari je kaštel pregrađen u barokni dvorac s unutrašnjim dvorištem, a samim time gubi svoju prvotnu obrambenu namjenu te se pretvara u rezidencijsku palaču.

U oporuci Josipa Ivana Rattkaya, posljednjega muškog člana hrvatskog ogranka nekoć slavne obitelji, dvorac Mali Tabor, zajedno s pripadajućim zemljištem, naslijedili su članovi obitelji Rattkay po ženskoj liniji. Sredinom 19. stoljeća jedna je polovica Malog Tabora u rukama obitelji Jelačić, dok drugom polovicom dvorca sve do smrti posljednjeg njihova člana krajem Drugoga svjetskog rata upravlja obitelj Kavanagh.¹

No o obitelji Kavanagh imamo vrlo malo podataka, moglo bi se reći gotovo ništa. U literaturi se najčešće povezuju s propasti obitelji Rattkay te se o njima navode samo najosnovnije informacije. Za ono malo poznatih činjenica o obitelji Kavanagh zahvalni smo istraživanjima raznih društveno-humanističkih stručnjaka, posebice povjesničaru Emilu Laszowskom i konzervatoru Gjuri Szabi.

Pretpostavljamo da su se pripadnici irske plemićke obitelji Kavanagh doselili na prostore Habsburške Monarhije još u 18. stoljeću, kada su stupili u vojsku carice Marije Terezije.² Nakon što se Leopoldina Moscon udala za baruna Jamesa Kavanagha, jedan dio obitelji nastanio se u Hrvatskoj, točnije, u Malom Taboru. U časopisu *Prosvjeta* iz 1895. godine Emil Laszowski navodi kako

je obitelj Kavanagh, osim dvorca Mali Tabor, naslijedila i arhiv obitelji Rattkay, koji prema njegovim riječima pripada najljepšim obiteljskim arhivima u Hrvatskoj.³

Iz korespondencije članova obitelji Kavanagh saznajemo da su posjedovali nekretnine u Grazu i Beču, no proučavanjem građe otkrio sam pismo u kojemu Harry Kavanagh navodi genealogiju obitelji Moscon. Došao sam do spoznaje da je obitelj posjedovala nekretnine u Veroni i Bergamu, stoga i ne čudi što je njegova supruga Kate često boravila u Italiji.⁴ Gjuro Szabo navodi kako se barun Kavanagh amaterski bavio arheologijom i iskopavanjima na Breznoj gori, gdje je pronašao ostatke rimske utvrde s popratnim arheološkim nalazima kao što su rimske fibule, novac i strjelice.⁵

Nakon Drugoga svjetskog rata i s promjenom političke klime u Hrvatskoj dvorac Mali Tabor postaje državno vlasništvo te je upotrebljavan za poslove lokalne poljoprivredne zadruge. Posljednjih desetljeća 20. stoljeća dvorac je ostao zatvoren i prepušten zaboravu. Ključni trenutak za poznavanje povijesti obitelji Kavanagh dogodio se 2009. godine, kada je grupa studenata Filozofskog fakulteta, zajedno sa svojim profesorima, zatekla razbijena vrata podruma u kojemu se nalazio stari namještaj i ormar prepun stare papirnate građe. Ukupno je pronađeno više od tri tisuće pisama koja potječu iz razdoblja od prvog desetljeća 19. stoljeća do 1944. godine. Pronađene su i stare obiteljske fotografije, fotoalbumi, zemljišne knjige, književna djela stranih autora, razni dokumenti i spisi te dopisnice i razglednice. Sva je građa bila razbacana i ostavljena u neprimjerenim uvjetima. Stari su namještaj otkupili Muzeji Hrvatskog zagorja, a papirnatu je građu Muzejima donirao tadašnji vlasnik dvorca Mali Tabor.⁶

Na temelju prikupljene građe u studenom 2015. otvorena je izložba *Izbor iz ostavštine obitelji baruna Kavanagh-Ballyane iz Malog Tabora*, kojom autorica Nadica Jagarčec, muzejska savjetnica Dvora Veliki Tabor, prezentira život u dvorcu Mali Tabor od izumrća obitelji Rattkay pa do Drugoga svjetskog rata. Na toj izložbi posjetitelji su mogli upoznati povijest dvorca Mali Tabor i obitelji Kavanagh na temelju fotografija, literarnih djela, zemljišnih knjiga, namještaja te dnevnika baruna Harryja Kavanagha, u kojemu je objelodanjena svakodnevnica

IM 53, 2022.
IZ MUZEJSKE TEORIJE I PRAKSE
MUSEUM THEORY AND PRACTICE

1 Gjuro Szabo, „Izvjestaji o radu zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji u godini 1911.”, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 12, br. 1 (1912): 221; Gjuro Szabo, *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji* (Zagreb: Izvanredno izdanje Matice hrvatske, 1920): 75-76; Ante Gulin, „Prilog proučavanja rodoslovlja i važnijih posjeda obitelji Rattkay (1502 - 1793)”, *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu* 18, br. 2-3 (1985): 173-174; Ante Gulin, *Povijest obitelji Rattkay (1400 - 1793)* (Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1995): 50-51; Mladen Obad Šćitaroci, *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja* (Zagreb: Školska knjiga, 1993): 154-156; Krešimir Regan, „Mali Tabor: Prilog poznavanju renesansne obrambene arhitekture Hrvatskog zagorja”, u: *Juraj Rattkay (1613 - 1666) i njegovo doba: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Juraj Rattkay (1613-1666) i njegovo doba”*, Zagreb – Veliki Tabor, 27. i 28. listopada 2016., ur. Maja Matasović i Tamara Tvrković (Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, 2019): 109-111. Iscrpnije o arhitekturi i povijesti dvorca Mali Tabor vidjeti: Krešimir Regan, „Mali Tabor”, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* 10, br. 3-4 (2004): 25-38.

2 „Pokrajinske viesti”, *Jutarnji list*, br. 76 (1912): 8.

3 Nadica Jagarčec, *Izbor iz ostavštine obitelji baruna Kavanagh-Ballyane iz Malog Tabora* (Desinić: Muzeji Hrvatskog zagorja – Dvor Veliki Tabor, 2015), 9-10.

4 DVT 1297.

5 Marija Buzov, „Arheološka istraživanja u Breznom 2004. godine”, *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* 10, br. 3-4 (2004): 21; Szabo, *Izvjestaji zemaljskog povjerenstva*, 207; Gulin, „Prilog proučavanja rodoslovlja i važnijih posjeda obitelji Rattkay”, 174.

6 Jagarčec, *Izbor iz ostavštine*, 11-12.

sl.1. Obiteljski fotoalbum – Kavanagh

jednoga plemića. Izložba je otvorena za posjetitelje već šest godina, međutim nije dio stalnoga muzejskog postava. Zbog velike količine građe te nemogućnosti njezine pohrane u adekvatnom prostoru unutar Muzeja, dio građe, točnije, 3,5 dužnih metara, predan je Državnom arhivu u Varaždinu 2019. godine. Valja dodati kako je u pripremi druga predaja građe istom arhivu.

Inventarizacija predmeta

Geološko-paleontološki su predmeti nakon donacije čuvani u prostorima Muzeja te su 2020. poslani na analizu u Geološko-paleontološki zavod Prirodoslovno-matematičkog fakulteta u Zagrebu. Analizom odnosno determinacijom uzoraka predložena je podjela tih predmeta u dvije skupine, od kojih 51 pripada paleontološkoj, a 16 mineraloško-petrografskoj zbirci. Također, determinirani su vrlo rijetki fosili s uzorcima kukaca za koje se pretpostavlja da su potekli iz sarmatskih naslaga Radoboja, uz napomenu da ih je potrebno pohraniti s posebnom pozornošću. Pri obradi građe, zajedno s kustosicom zbirke i muzejskim tehničarom, nanosio sam inventarne oznake izravno na muzejske predmete, nakon čega sam utvrđivao fizička obilježja predmeta mjerenjem visine i težine te mase predmeta. Predmeti su umotani u beskiselinske folije te smješteni u adekvatni prostor.

Poteškoće pri obradi građe

Postupak trajne zaštite muzejske građe jedan je od najosnovnijih poslova muzejskih djelatnika, a sam posao zaštite počinje već pri skupljanju građe i njezinu donošenju u muzej.⁷ Građa koja je ušla u Zbirku obitelji baruna Kavanagha godinama je čuvana u neprimjerenim

uvjetima te je oštećena vlagom ili djelovanjem raznih glodavaca.⁸

Muzejska građa koju su stručnjaci uspjeli spasiti nakon čišćenja i selektiranja čuva se u Dvoru Veliki Tabor. Pri obradi pisane građe, točnije, transkripcije, prijevoda i analize, najviše su mi poteškoća stvarala oštećenja od vlage. Naime, zbog zahvaćenosti dokumenata vlagom tekst je mjestimično nedostajao. Mehaničkih je oštećenja bilo bitno manje, no ona mi tijekom transkripcije pisama nisu stvarala poteškoće, posebice zato što su nastala na samim marginama pisama.

Muzejska građa kao svjedok prošlosti

Od ožujka do studenog 2021. transkribirao sam, s engleskoga na hrvatski jezik preveo te analizirao ukupno 65 pisama, ponajviše iz korespondencije među supružnicima Harryjem i Kate Kavanagh. Preciznije, 37 pisama pripadalo je bračnom paru Kavanagh, deset pisama korespondencija su između Lucy Kavanagh, kćeri Harryja i Kate, i njezinih prijateljica iz Sjedinjenih Američkih Država, devet pisama pripadaju korespondenciji između Lucy i majke Kate, dok su ostala pisma upućena raznim pojedincima. Obradena muzejska građa mnogo govori o navikama, hobijima, zdravstvenom stanju, političkom djelovanju te financijskim poteškoćama obitelji Kavanagh u drugoj polovici 19. stoljeća.

Devet pisama iz korespondencije kćeri Lucy i majke Kate datiraju iz 1880-ih godina. Iz njih doznajemo kako je Lucy u to vrijeme boravila u nekom internatu u Grazu.⁹ U tri pisama govori o ceremoniji koja će se održati u povodu dolazećeg Uskrsa.¹⁰ Jedno je pismo opis dana u internatu,¹¹ no svakako je najzanimljivije pismo iz kojega saznajemo kako je Kate bila strastvena skupljačica minerala, što nam donekle objašnjava misterij

7 Ivo Maroević, „Zaštita muzejske građe – temeljne odrednice”, *Informatica Museologica* br. 3-4 (1990): 5.

8 Jagarčec, *Izbor iz ostavštine*, 12.

9 DVT 4260-4268.

10 DVT 4261-4262; DVT 4267.

11 DVT 4260.

geološko-paleontoloških predmeta u vlasništvu obitelji Kavanagh.¹² Svakodnevnicu Lucy Kavanagh također opisuje korespondencija između nje i njezinih prijateljica u Sjedinjenim Američkim Državama. Saznajemo da je Lucy strastvena skupljačica školjaka, biljaka i minerala, kao i njezina majka.¹³ Dane je provodila čitajući časopise, posebice ističe *Harper's Young People* i *St. Nicholas*, učeći strane jezike, baveći se vrtlarstvom te razmjenjujući fotografije sa svojim prijateljicama.¹⁴

Zahvaljujući dnevniku baruna Harryja Kavanagha, doznali smo mnoštvo informacija o životu plemićke obitelji sredinom 19. stoljeća. Dnevnik je, kao i ostala građa iz Zbirke, dospio u Muzej u vrlo lošem stanju, no za potrebe izložbe restauriran je 2015. godine. Nakon detaljne analize dnevnika doznajemo kako u vremenu od 1866. do 1867. bračni par Kavanagh nije živio u dvorcu Mali Tabor. Osim što govori o svakodnevici u Grazu, Harry dana 23. siječnja 1866. piše kako dvorac Mali Tabor „očekuje sretna budućnost“ te navodi kako je „pun poleta da unese život u Mali Tabor“. Nadalje, 20. ožujka iste godine bilježi kako će obitelj Jelačić u iduće tri godine preuzeti brigu o njegovoj polovici Malog Tabora.¹⁵

U pismu od 14. veljače 1869. barun Harry govori o obilasku svoje polovice Malog Tabora. Navodi kako je dan proveo kod obitelji Jelačić zato što prostorije u njegovu dijelu Tabora nisu bile grijane. Dodaje kako je u svojoj sobi, u kojoj je tri godine prije toga bio sretan, spavao u prsluku i kaputu.¹⁶ Analizirajući građu, doznao sam da Kate nije živjela u Malom Taboru, kako se pretpostavljalo, nego je dolazila u kratke posjete svom suprugu Harryju. U 37 pisama iz korespondencije bračnoga para vidljivo je kako Kate najčešće boravi na posjedima svoje sestre Mary u Milanu, Veroni, Veneciji i Bergamu.

Tijekom istraživanja genealogije obitelji Kavanagh za potrebe izložbe 2015. godine saznajemo kako je bračni par imao troje djece: Lucy (1866. – 1931.), Jamesa (1868. – 1944.) te Harryja, za kojega se samo navodi godina rođenja (1870.). Danas, šest godina poslije, muzejska građa otkriva nove spoznaje. Treći sin Harry spominje se, zajedno s Lucy i Jamesom, u pismu iz 1872. godine, za vrijeme Harryjeva političkog djelovanja u Hrvatskom saboru. Nakon toga, od sredine 1873. pa sve do 1888., nema riječi o trećem djetetu, što upućuje na pretpostavku da je Harry najvjerojatnije preminuo krajem 1872. ili početkom 1873.¹⁷

U svezi s tim, u korespondenciji od sredine 1873. do 1888. u nekoliko sam pisama naišao na podatak da barun Harry Kavanagh smiruje svoju suprugu Kate, koja pati od anksioznosti, palpitacije te nepoznatih živčanih napadaja.¹⁸ Također, Harry u jednom pismu savjetuje Kate da unajmi medicinsku sestru koja bi vodila brigu o njezinu zdravstvenom stanju.¹⁹ Dokaz zabrinutosti za njezino psihičko stanje vidljiv je u dvama pismima u kojima Harry upozorava: „Nemoj utopiti sebe i djecu.“²⁰

Politička aktivnost

U Zbirci se ukupno nalazi 28 pisama iz korespondencije Emila Kavanagha, strica spomenutog Harryja, te Levina Raucha, što jasno potvrđuje prijateljstvo ili barem poznanstvo još iz vremena prije Rauchova obnašanja banske dužnosti. Pisma su napisana na njemačkom jeziku, vidljiva su imena pošiljatelja i primatelja, no na njima su nastala manja oštećenja uzrokovana vlagom.²¹ U gornjem lijevom kutu dvaju pisama utisnut je monogram Levina Raucha, a pisma potječu još iz razdoblja kada je Rauch bio na banskoj dužnosti, odnosno kada se borio protiv revizije Nagodbe.²² Pregledom građe odvojene za Državni arhiv u Varaždinu pronađeno je još jedno pismo Levina Raucha upućeno Emilu. Pismo se nalazi u omotnici, što je ujedno prva sačuvana omotnica iz korespondencije navedenih osoba, a na njoj je crveni voštani žig Levina Raucha, što pokazuje kako selekciji muzejske građe treba pristupiti s posebnom pozornošću. Također, u Muzeju se čuva pozivnica kojom ban Levin Rauch poziva baruna Emila Kavanagha na plesnu zabavu, što svjedoči o prijateljstvu plemića jednakih političkih orijentacija.²³

Upravo je spomenuti ban Levin Rauch odgovoran za stvaranje nezadovoljstva i kaosa na hrvatskoj političkoj sceni do 1873. godine. U suradnji s mađarskom vladom, Rauch je, zajedno s Unionističkom strankom, nametnuo prihvaćanje dualizma i Hrvatsko-ugarske nagodbe, koja je u financijskome i političkom smislu bila loša za Hrvatsku. Ujedinjenjem Njemačke 1871. dolazi do učvršćivanja dualizma u Austro-Ugarskoj Monarhiji, čime jača i Vlada bana Levina Raucha. Uvidjevši da je dualizam trajna činjenica, Narodna stranka, najjača stranka u Hrvatskoj, odustaje od borbe protiv dualizma i mijenja smjer svoga političkog djelovanja. Vlada u Budimpešti, potaknuta lošom ekonomskom situacijom i političkom krizom u Hrvatskoj, uskraćuje potporu Levinu Rauchu i Unionističkoj stranci.²⁴

Na izborima 1872. godine pobjedu odnosi Narodna stranka, no usprkos porazu, unionisti su pri otvaranju saborskog zasjedanja 15. lipnja 1872. imali umjetnu većinu. Doprinos većini uvelike se odnosi na viriliste iz redova velikaša i crkvenih dostojanstvenika, odnosno na starounioniste koji su branili svoje povlastice, a nisu se zanimali za opće državne poslove. Pod pritiskom mađarske vlade dolazi do spajanja Narodne stranke i umjerenih, odnosno mladounionista. Time su na hrvatskoj političkoj sceni stvorena dva politička bloka: starounionisti pod osovinom Rauch – Vakanović, te osovina Mažuranić – Strossmayer unutar Narodne stranke.²⁵

Muzejska građa iz Zbirke obitelji baruna Kavanagha omogućuje nam pogled u prošlost i rekonstrukciju događaja iz 1872. godine. U posjedu smo deset pisama iz spomenutog razdoblja, no sva se odnose na lipanj i početak srpnja te godine, što nam ne omogućuje praćenje revizije Nagodbe. Međutim, prema dostupnim informacijama, moguće je predočiti prvih mjesec dana pregovora viđenih očima dvojice virilista – Emila i Harryja

12 DVT 4268.

13 DVT 4246; DVT 4250-4255.

14 DVT 4248-4251; DVT 4255.

15 DVT 1295.

16 DVT 4233.

17 DVT 4236.

18 DVT 4234; DVT 4235.

19 DVT 4238; DVT 4538.

20 DVT 3862; DVT 3875.

21 DVT 4196-4224. Pisma datiraju iz razdoblja 1839. – 1884. godine.

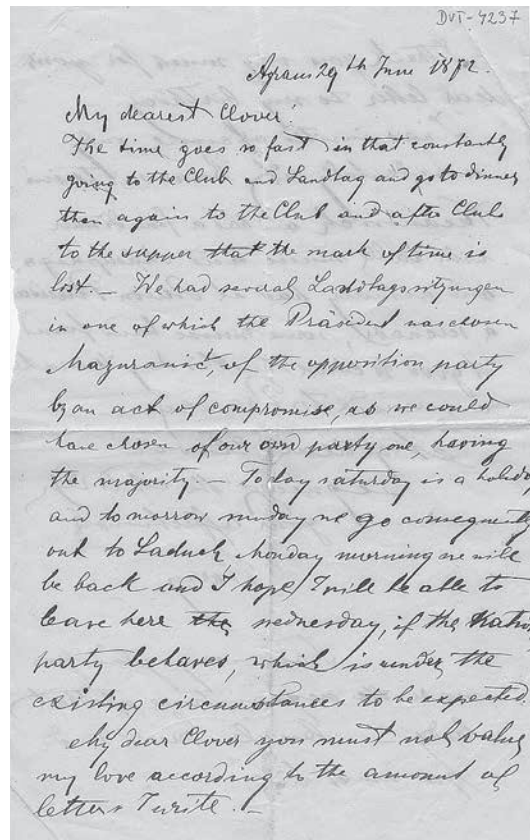
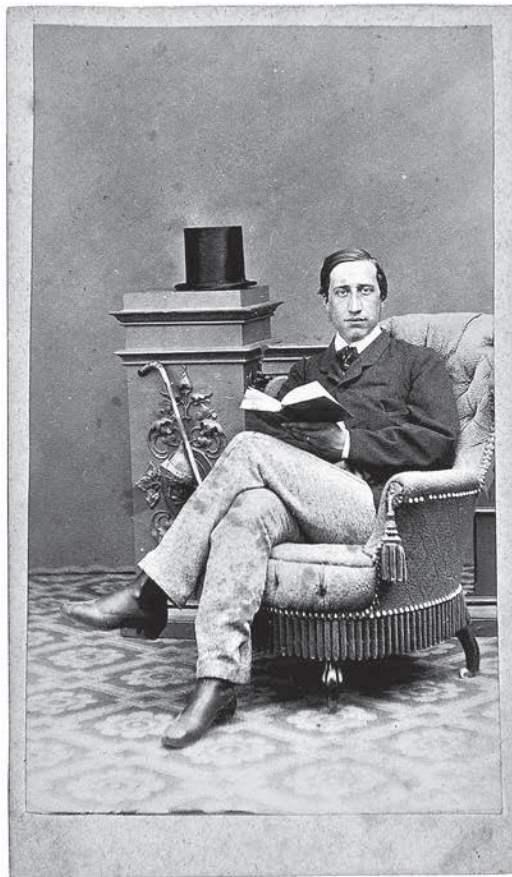
22 DVT 4204; DVT 4207. Riječ je o 1871. i 1872. godini.

23 DVT 2386.

24 Agneza Szabo, „Dualističko uređenje Monarhije i posljedice za Hrvatsku. Hrvatsko-ugarska nagodba“, u: *Povijest Hrvata, II. knjiga: Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, ur. Mirko Valentić, Lovorka Čoralčić (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 463-465; Mirjana Gross i Agneza Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu* (Zagreb: Globus nakladni zavod, 1992), 243-250; Nikša Stančić i dr., *Slava Saboru* (Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1997): 30; Željko Sabol, ur., *Hrvatski sabor* (Zagreb: Sabor Republike Hrvatske, Globus nakladni zavod, 1994): 77.

25 Szabo, „Dualističko uređenje Monarhije“, 263-265; Gross i Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, 251-252; Stančić i dr., *Slava Saboru*, 31; Sabol, *Hrvatski sabor*, 77-78.

sl.2. Fotografija baruna Harryja Kavanagha

sl.3. Pismo baruna Harryja Kavanagha
supruzi Kate

26 DVT 4541.

27 DVT 4058.

28 DVT 4058; DVT 4232. Uz navedene, u pismima se spominju grof Drašković, grof Sermage, grofovi Khuen, grof Koloman, grof Oršić, barun Prandau, grof Erdödy, grof Keglević te pripadnici obitelji Jelačić, Bombelles i Janković.

29 DVT 2093.

30 DVT 4234.

31 DVT 4234; DVT 4235; DVT 4236.

32 DVT 4058.

33 DVT 4237; Gross i Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, 252.34 Agneza Szabo, „Vladanje bana Ivana Mažuranića – modernizacija Hrvatske (1873. – 1880.)”, u: *Povijest Hrvata, II. knjiga: Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, ur. Mirko Valentić, Lovorka Čoralić (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 466–472.

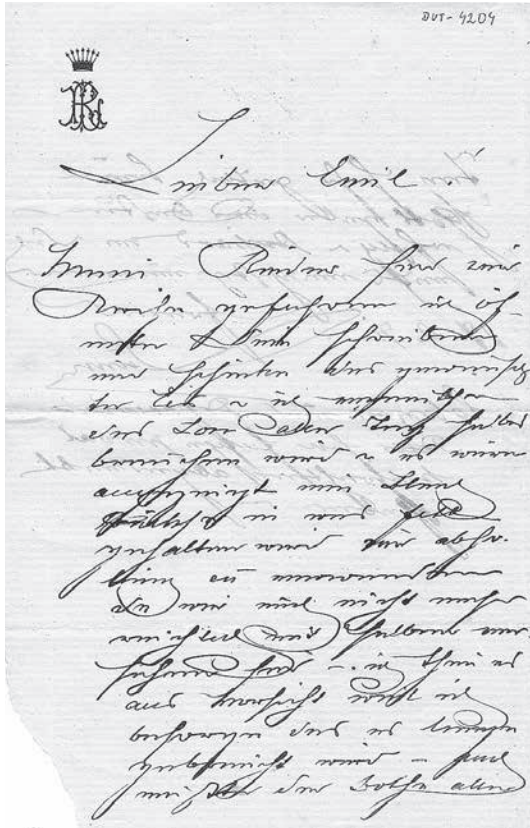
Kavanagha. Obojica su bivši feudalci, aristokrati, protivnici promjena, pripadnici (staro)unionista i sljedbenici osovine Rauch – Vakanović.

Dana 14. lipnja 1872. Harry napušta svoj dom u Steinerhofu i dolazi u Zagreb, gdje ga na Glavnom kolodvoru dočekuje stric Emil te zajedno odlaze na privatni sastanak Unionističke stranke u kuću Levina Raucha.²⁶ Sutradan, 15. lipnja, otvara se sjednica Hrvatskog sabora na kojoj unionisti, zajedno s virilistima, imaju tek umjetnu većinu. Za predsjednika je izabran grof Erdödy, a sjednica je otvorena nakon govora nadbiskupa Mihalovića, u čiju je deputaciju kao visokorangirani unionist izabran barun Emil Kavanagh.²⁷ Baruni Kavanagh prisustvovali su večerama kod Levina Raucha i provodili vrijeme s uglednim aristokratima i bogatim građanstvom, stoga se nekoliko puta spominju ban Antun Vakanović, nadbiskup Mihalović te ministar i budući ban Ladislav Pejačević.²⁸ Bliskost obitelji Kavanagh s uglednim unionistima, osim iz primjera Levina Raucha, vidljiva je na fotografiji koju je ban Antun Vakanović darovao jednome od dvojce virilista.²⁹

Vežano za sastanak Unionističke stranke od 17. lipnja, Harry svojoj supruzi Kate objašnjava kako su upravo stranački pregovori važniji od onih u Saboru jer je s mađarskom vladom već sve unaprijed dogovoreno, no o detaljima sastanka ne govori.³⁰ Osim ozbiljnih rasprava vezanih za državne poslove, druženja su često bila

popraćena ugodnom glazbom, plesom i igrom, najčešće šahom.³¹ Također, iz pisane je građe vidljiva mržnja starounionista prema biskupu Strossmayeru, koji je pri dolasku u Sabor popraćen gromoglasnim pljeskom, a Harry navodi kako je za to zasigurno potplatio većinu zastupnika.³² Nakon što je došlo do konačnog spajanja Narodne stranke i mladounionista, za predsjednika Hrvatskog sabora izabran je narodnjak Ivan Mažuranić, a starounionisti su ostali bez predstavnika u Ugarskom saboru. Novonastalu saborsku većinu činili su zastupnici Narodne stranke i mladounionisti, dok starounionisti prelaze u opoziciju, čime virilisti gube svoj utjecaj, povlastice i zastupstvo u glavnome državnom domu.³³

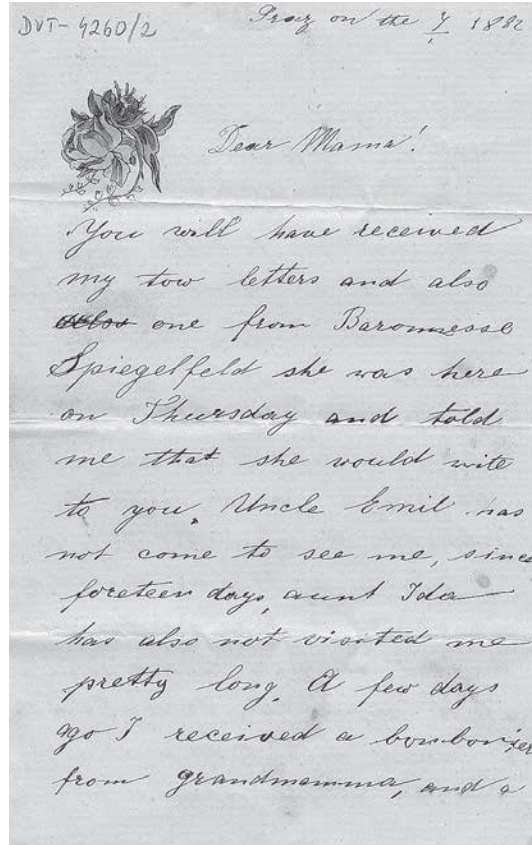
Revizijom Nagodbe 1873. godine upražnjenu bansku stolicu preuzima dotadašnji predsjednik Hrvatskog sabora Ivan Mažuranić, a za njegova mandata započeti su modernizacijski procesi u upravi, sudstvu i gospodarstvu, koji će postaviti temelje moderne Hrvatske. Bivši feudalci i aristokrati, među koje pripada i obitelj Kavanagh, nesporno su dočekali industrijalizaciju i prodor kapitalističkog načina proizvodnje. Ako tome dodamo pojačan raskošan i rastrošan život, sasvim je neminovna njihova propast.³⁴ Obradujući muzejsku građu, saznao sam kako je upravo obitelj Kavanagh pripadala dijelu plemstva koje se protivilo novim, modernizacijskim procesima i bilo sklonu životu na visokoj nozi, što će u konačnici dovesti do velikih dugova i parcelizacije vlastelinstva Mali Tabor.

Financijske poteškoće

Počeci modernizacije za banovanja Ivana Mažuranića obilježeni su agrarnom krizom izazvanom slomom američkih banaka 1873. godine, koja je uslijedila kao posljedica ponude američkog žita po nižim cijenama. Jeftiniji transport i niži troškovi proizvodnje potisnuli su austrougarsko žito sa zapadnoeuropskog tržišta. Pogodeni agrarnom krizom, domaći poduzetnici iz krugova visokoga građanstva pokreću raznovrsne tvorničke pogone u gradskim središtima diljem Hrvatske, što dovodi do napretka društvenog života u tim naseljima. Samim time građanstvo ulazi u političku djelatnost promičući hrvatske političke interese. Zastupljenošću bogatoga građanstva u Hrvatskom saboru aristokracija trpi dodatne udarce te se sve više udaljuje na samu marginu hrvatske političke scene. Plemstvo je i dalje imalo određenu ulogu u gospodarskoj i političkom životu Hrvatske, posebice u smislu promicanja vlastitih interesa i protivljenja industrijalizaciji i modernizaciji.³⁵ Pojedinci su zaista pokušali aktivnije sudjelovati u gospodarskom životu pa su prodavali svoje posjede i ulagali kapital u kapitalistička poduzeća, no kako nisu bili upućeni u gospodarska pitanja jer su bili naviknuti na bezbrižan život bez borbe, lako su ulazili u financijska dugovanja. Bez obzira na to što su već bili u velikim dugovima, plemići nastavljaju živjeti na visokoj nozi i time ubrzavaju svoju propast.³⁶

Analiza muzejske građe dovela je do spoznaje kako se u toj političkoj i gospodarski nepovoljnoj situaciji našla i

sl.4. Pismo Levina Raucha barunu Emilu Kavanagh

sl.5. Pismo Lucy majci Kate Kavanagh

obitelj baruna Kavanagha, posebice nakon što je Hrvatski sabor donio niz zakona kojima je nastojao riješiti sporne odnose između seljaka i vlastelina još iz vremena feudalizma.³⁷ Papirnata građa iz Zbirke obitelji baruna Kavanagha dokazuje kako je poslovanje na vlastelinstvu Mali Tabor u krizi još od vremena prije revizije Nagodbe i uspostave nove vlade. Tijekom političkog djelovanja u Zagrebu Harry u nekoliko navrata piše svojoj supruzi Kate kako za život na visokoj nozi posuđuje novac od strica Emila ili pak navodi kako nema novca za financiranje života svoje supruge i vlastite majke izvan hrvatskih granica.³⁸

Financijske se poteškoće u doba agrarne krize dodatno produbljuju, a to potkrepljuje i dokument, točnije, fragment bilješke o parcelizaciji taborskog vlastelinstva. Dokument sadržava dvije pisane stranice, no zbog mehaničkih oštećenja i oštećenja od vlage nedostaje dio teksta, stoga nije moguće navesti kompletan sadržaj dokumenta.³⁹ Pisma iz rujna 1873. potvrđuju kako je barun Kavanagh u dugovima prema seljacima, odnosno navodi kako je uspio dogovoriti povrat dugovanja po povoljnijim kamatama te dio u naturi, najčešće u vinu.⁴⁰ Lošoj financijskoj situaciji iste je godine zasigurno pridonijela i loša berba, koja je donijela prihod od samo 835 forinti, što je malo u usporedbi s činjenicom da je jednom seljaku dugovao 1600 forinti.⁴¹ Povoljno vrijeme jedan je od ključnih činitelja za stjecanje prihoda od zemljoradnje, no čak ni ono nije bilo sklono barunu Kavanaghu. Godine 1880. Hrvatsko zagorje pogodila

35 Iskra Iveljić, *Očevi i sinovi: priredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća* (Zagreb: Leykam International, 2007), 13, 176; Igor Karaman, *Industrijalizacija građanske Hrvatske 1800 - 1941* (Zagreb: Naprijed, 1991), 12-13; Mira Kolar-Dimitrijević, „Obilježja gospodarskog razvoja Hrvatske u drugoj polovici 19. stoljeća”, u: *Povijest Hrvata, II. knjiga: Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*, ur. Mirko Valentić, Lovorka Čoralčić (Zagreb: Školska knjiga, 2005), 546-551; Gross i Szabo, *Prema hrvatskome građanskom društvu*, 305; Sabol, *Hrvatski sabor*, 79.

36 Branimir Donat, ur., *Književna kritika o Ksaveru Šandoru Đalskom* (Zagreb: Matica hrvatska, 1998), 10-11.

37 Sabol, *Hrvatski sabor*, 79.

38 DVT 4234; DVT 1862.

39 DVT 3736.

40 DVT 3870.

41 DVT 3873; DVT 3869.

sl.6.-7. Mali Tabor, 2022.
Snimio: Paul Lekaj ©

je poplava koja je nanijela veliku štetu seljacima i vlastelinima na tom području. O tome nas izvještava sam barun Harry Kavanagh. U *Narodnim novinama* navodi devastirajuću štetu nastalu od tuče i poplave, a golema šteta posljedično je nanesena žitu, kukuruzu i vinogradu, te stoga moli bana Pejačevića za potporu. Za štetu nastalu zbog elementarnih nepogoda vlada nije izdvajala posebna novčana sredstva, pa su vlastela i seljaci sami morali sanirati štete.⁴²

Analizirajući jedanaest pisama (iz 1873. – 1888.) izdvojenih za potrebe ovog poglavlja, razvidno je da Harryjeva supruga Kate vrijeme provodi u Italiji i Austriji, a novac za život na visokoj nozi i za liječenje dobiva od supruga, zbog čega je barun Harry često u situaciji da se zadužuje kod seljaka i strica, ili je pak prisiljen na prodaju slika, srebrnine i nakita po niskim cijenama.⁴³ To se najbolje očituje u pismu supruzi s kraja 1873. godine, u kojemu navodi da mu je žao što je propustio njezin rođendan te joj želi puno zdravlja, ali još više novčanih sredstava „jer nesumnjivo da dovoljna količina novčanih dodataka pridaje dodatnu ugodu životu”, stoji u pismu.⁴⁴ Da bi situacija bila još gora, nakon smrti strica Emila 1888. godine, dio ostavštine u gotovu novcu, srebru i namještaju koji je pripao Harryju odlazi na podmirenje dugova, a stričevu odjeću „poklanja” svome sinu Jamesu.⁴⁵

Definitivni prikaz nemoći i nesnalažljivosti jedne plemićke obitelji iskazan je nakon izumiranja loze obitelji Jelačić, kada Mali Tabor u potpunosti postaje vlasništvo obitelji Kavanagh. Zahvaljujući muzejskoj građi, u mogućnosti smo s potpunom točnošću odrediti početak parcelizacije vlastelinstva Mali Tabor, koja počinje spomenutim događajem. Prema korespondenciji, upoznati smo s činjenicom kako je Harry namjeravao prodati cijelo vlastelinstvo Mali Tabor za 35 000 forinti, no od toga ga je odgovorio rođak i prijatelj barun Alfred Moscon. Upravo je on predložio Harryju prodaju manjih parcela vlastelinstva kako bi podmirio svoje financijske dugove, što je Harry u početku odbijao, no zbog sve većega gomilanja dugova bio je prisiljen na parcelizaciju imanja.⁴⁶ Zbirka sadržava ukupno 38 kupoprodajnih ugovora iz razdoblja 1875. – 1892., na temelju kojih Harry rasprodaje dijelove vlastelinstva u nadi da će izvući dovoljan iznos gotovine za podmirenje dugova.⁴⁷

ZAKLJUČAK. Muzejska građa iz Zbirke obitelji baruna Kavanagha svjedoči o prošlosti visokog plemstva na području Hrvatskog zagorja od prve polovice 19. stoljeća do kraja Drugoga svjetskog rata. Stručnom obradom građe – transkripcijom, prijevodom i analizom – pronađene su nove, javnosti i muzealcima do sada nepoznate informacije vezane za život obitelji Kavanagh. Rad na građi pokazao je probleme s kojima se susreće muzejsko osoblje pri zaštiti predmeta, posebice ako sam muzej nema adekvatnih prostora za čuvanje specifične građe. Kako je u ovom radu riječ o papirnoj građi, možemo kazati da su predmeti dobro očuvani iako su na njima nastala manja mehanička oštećenja te oštećenja od vlage i prljavštine. Nakon ukidanja feudalnih odnosa, propadanje plemstva česta je pojava koja obilježava drugu polovicu 19. stoljeća, a obrađena muzejska građa „iz prve ruke” potvrđuje propast obitelji Kavanagh i parcelizaciju imanja Mali Tabor. Zahvaljujući predmetima iz Zbirke, mogli smo objediniti uzroke propasti visokog plemstva u Hrvatskoj – političku propast starounionista uzrokovanu pojavom i uspjehom Narodne stranke, te financijsku propast koja je uslijedila nakon nemogućnosti prilagodbe novim modernizacijskim procesima. Muzejska je građa ponovo dokazala svoju vrijednost: ono što nam je prije šest godina bilo nepoznato danas je poznato, a samo je pitanje vremena što će sve izaći na površinu daljnjom obradom ili istraživanjem Zbirke obitelji baruna Kavanagha.

IZVORI

1. Dvor Veliki Tabor, Desinić. *Zbirka obitelji baruna Kavanagh*.
2. „O nevolji u gornjem Zagorju”. *Narodne novine* 46, br. 170 (1880): 2.
3. „Pokrajinske vesti”. *Jutarnji list*, br. 76 (1912): 8.
4. Szabo, Gjuro. „Izvještaji o radu zemaljskog povjerenstva za očuvanje umjetnih i historičkih spomenika u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji u godini 1911.” *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu* 12, br. 1 (1912): 202-259.

LITERATURA

1. Buzov, Marija. „Arheološka istraživanja u Breznom 2004. godine”. *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* 10, br. 3-4 (2004): 19-24.

42 DVT 4279; „O nevolji u gornjem Zagorju”, *Narodne novine* 46, br. 170: 2; Gross i Szabo, *Prema brvatskome građanskom društvu*, 309.

43 DVT 4540; DVT 4240.

44 DVT 3866.

45 DVT 4241; DVT 4242,

46 DVT 4243.

47 DVT 3368-3406. U Zbirci obitelji baruna Kavanagha nalazimo ukupno 109 kupoprodajnih ugovora iz vremena između 1875. i 1910., što jasno govori o krizi u kojoj se obitelj našla.

2. Donat, Branimir, ur. *Književna kritika o Ksaveru Šandoru Đalskom*. Zagreb: Matica hrvatska, 1998.
3. Gross, Mirjana; Szabo, Agneza. *Prema hrvatskome građanskom društvu*. Zagreb: Globus nakladni zavod, 1992.
4. Gulin, Ante. *Povijest obitelji Rattkay (1400 - 1793)*. Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1995.
5. Gulin, Ante. „Prilog proučavanja rodoslovlja i važnijih posjeda obitelji Rattkay (1502 - 1793)”. *Kaj: časopis za kulturu i prosvjetu* 18, br. 2-3 (1985): 61-86.
6. Iveljić, Iskra. *Očevi i sinovi: privredna elita Zagreba u drugoj polovici 19. stoljeća*. Zagreb: Leykam International, 2007.
7. Jagarčec, Nadica. *Izbor iz ostavštine obitelji baruna Kavanagh-Ballyane iz Malog Tabora*. Desinić: Muzeji Hrvatskog zagorja – Dvor Veliki Tabor, 2015.
8. Karaman, Igor. *Industrijalizacija građanske Hrvatske 1800 - 1941*. Zagreb: Naprijed, 1991.
9. Matasović, Maja; Tvrtković, Tamara, ur. *Juraj Rattkay (1613 - 1666) i njegovo doba: zbornik radova s međunarodnog znanstvenog skupa „Juraj Rattkay (1613 - 1666) i njegovo doba”, Zagreb – Veliki Tabor, 27. i 28. listopada 2016*. Zagreb: Fakultet hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, 2019.
10. Maroević, Ivo. „Zaštita muzejske građe – temeljne odrednice”. *Informatica Museologica* br. 3-4 (1990): 5-10.
11. Obad Šćitaroci, Mladen. *Dvorci i perivoji Hrvatskoga zagorja*. Zagreb: Školska knjiga, 1993.
12. Sabol, Željko, ur. *Hrvatski sabor*. Zagreb: Sabor Republike Hrvatske – Globus nakladni zavod, 1994.
13. Stančić, Nikša; Budak, Neven; Moačanin, Nenad; Janeković Romer, Zdenka. *Slava Saboru*. Zagreb: Hrvatski povijesni muzej, 1997.
14. Szabo, Gjuro. *Sredovječni gradovi u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Izvanredno izdanje Matice hrvatske, 1920.
15. Regan, Krešimir. „Mali Tabor”. *Hrvatsko zagorje: časopis za kulturu* 10, br. 3-4 (2004): 25-38.
16. Valentić, Mirko; Čoralić, Lovorka, ur. *Povijest Hrvata, II. knjiga: Od kraja 15. stoljeća do kraja Prvog svjetskog rata*. Zagreb: Školska knjiga, 2005.

Primljeno: 17. svibnja 2022.

MUSEUM MATERIAL FROM THE COLLECTION OF THE FAMILY OF BARON KAVANAGH – WITNESS TO THE DECLINE OF THE HIGHER ARISTOCRACY IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY

Veliki Tabor castle is a component part of the Museums of Hrvatsko Zaagorje, a museum institution composed of five constituent parts in Krapina-Zagorje County. The material of Veliki Tabor is inventoried in eight collections; the present work presents the collection of the Family of Baron Kavanagh, the biggest collection of the museum.

The collection currently comprises 1985 inventoried items. In addition to furniture and geological-palaeontological materials it also encompasses abundant written material dating from the second decade of the 19th century to the end of World War II. Material on paper mostly consists of legal documents and writs, correspondence and family photographs.

The work depicts the expert analysis of museum material from the Barun Kavanagh Family Collection, through the first encounter with the collection, with the inventorying of the geological and palaeontological collection and then the long-lasting work on the correspondence, which was fairly difficult because of chemical and mechanical damage suffered by the material.

During his time working in the Museum, the author transcribed a total of sixty five objects of written material, also translating them from English to Croatian. The written material discussed illustrates for us the everyday life and political activity of an aristocratic family in the 19th century. Particular attention is devoted to the second half of the century, for we can obtain at first hand an insight into the ultimate decline of the senior aristocracy in Hrvatsko Zagorje and the subdivisions of the manors, with Mali Tabor as an example. If we take it into consideration that only a small part of the written material was transcribed and translated, the author is of the opinion that his work has made a considerable contribution to the better understanding of the history of the Kavanagh family.